

UNIwersytet JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

Dr hab. Elżbieta Pawlikowska-Asendrych, prof. UJD

Instytut Językoznawstwa

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Emila Słowickiego

Leksykalne aspekty nauki języka niemieckiego w grupie dzieci w wieku przedszkolnym

Rozprawa doktorska Emila Słowickiego dotyczy bardzo ważnego problemu w glottodydaktyce, jakim jest nauczanie i uczenie się języka niemieckiego wśród najmłodszych uczestników procesu edukacyjnego. Istota tego problemu polega przede wszystkim na właściwym rozpoznaniu psychiki i lingwistycznych predyspozycji dzieci, które we wczesnym wieku rozpoczynają naukę języka obcego. Autor słusznie zatem postawił sobie za cel zbadanie zjawiska akwizycji leksyki języka niemieckiego w grupie dzieci w wieku przedszkolnym, aby w konsekwencji przejść do opisu form pracy sprzyjających efektywnemu przyswajaniu języka obcego oraz umożliwiających niwelowanie zaobserwowanych wcześniej zakłóceń w procesie dydaktycznym.

Praca liczy 147 stron i składa się z sześciu części - wstępu, części teoretycznej, na którą to przypadają rozdziały 1., 2., 3. i 4., części empirycznej, zawierającej rozdziały 5. i 6., podsumowania, bibliografii oraz streszczenia w języku polskim i angielskim, które to traktuję jako jedną część merytoryczną. Punktem wyjścia w rozważaniach teoretycznych, a także badaniach empirycznych jest założenie, iż:

„Temat nauczania języka obcego najmłodszych uczestników procesu edukacyjnego jest niezwykle złożony, a w dzisiejszych czasach w szczególności zyskuje na znaczeniu, gdyż w *Podstawie Programowej Wychowania Przedszkolnego* obowiązującej od roku szkolnego 2016/2017 jako jeden z celów edukacji przedszkolnej postawiono przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym poprzez rozbudzenie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języków obcych na dalszych etapach edukacyjnych” (str. 1).

Należy tu także podkreślić, że kolejna zmiana w prawie oświatowym dotycząca podejścia do nauki języka obcego na pierwszym poziomie edukacyjnym miała miejsce w roku szkolnym 2017/2018, według której dzieci kończące edukację przedszkolną powinny rozumieć proste polecenie w języku obcym, powtarzać w sposób poprawny wierszyki oraz śpiewać piosenki w grupie. Ponadto powinny rozumieć sens krótkich historyjek czytanych, bądź opowiadanych w języku obcym oraz chętnie uczestniczyć w zabawach muzycznych, ruchowych, plastycznych lub teatralnych prowadzonych w języku obcym nowożytnym, a podczas zabaw używać wyrazów, czy zwrotów adekwatnych do sytuacji i odpowiednio na nie reagować. Wobec takich wyzwań dyktowanych polityką językową wybór tematu pracy doktorskiej jest całkowicie uzasadniony.

Przeprowadzone przez Autora pracy badania, do omówienia których przejdę w dalszej części recenzji, opierają się na solidnej podstawie teoretycznej. Wykorzystana przez Autora literatura przedmiotu, zarówno polska jak i obcojęzyczna, jest bardzo obszerna i dowodzi bardzo dobrej znajomości tematu. W rozdziale 2. dysertacji, w podrozdziale 2.1 przedstawione zostają teorie psycholingwistyczne związane z rozwojem intelektualnym i psychospołecznym dzieci od urodzenia do 15 lat i powyżej, ze szczególnym uwzględnieniem cech rozwojowych dzieci w wieku od 3 do 7 lat. Doktorant koncentruje się na teorii Piageta (1961, 1967), według której każdy człowiek rodzi się z pewną podstawową, dziedziczną i wyewoluowaną genetycznie strukturą, a jego rozwój intelektualny to proces adaptacji, czyli dostosowania do otaczającego go świata. Autor zwraca tu szczególną uwagę na przedoperacyjny okres rozwoju dziecka (jako istotny dla badania), przypadający na przedział wiekowy od 2 do 7 lat, kiedy to następuje zwrot od schematów skoncentrowanych na działaniach do schematów opartych o użycie języka i związanych z rozwojem mowy. Skupia się również na rozwoju psycholingwistycznym dzieci w wieku przedszkolnym w teoriach takich naukowców jak Erikson, Wygotski oraz Bruner. U Eriksona przedstawia fazę *średniego dzieciństwa*, w której rozwój dziecka związany jest z interakcjami społecznymi, nauką planowania działań oraz ponoszenia konsekwencji podejmowanych inicjatyw. U Wygotskiego wyjaśnia kognitywne

podejście do rozwoju dziecka, dla którego rozwój myślenia i mowy są wzajemnie powiązane, a związek między myśleniem a językiem pełni rolę dominującego ośrodka przekazywania społecznie uwarunkowanych doświadczeń. Przedstawiając teorię Brunera podkreśla natomiast, że według niego człowiek nie wyrasta z poszczególnych faz rozwojowych, lecz używa ich przez całe życie, a rozwój poznawczy dziecka polega na zmianach jakościowych odnoszących się do stosowanych struktur poznawczych. Omówione teorie mają swoją zasadność, Autor tworzy bowiem wieloperspektywiczny obraz rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, uwzględniając przy tym ich wiedzę o świecie, temperament, zdolności intelektualne i manualne, potrzebę uczenia się oraz mówienia, co jest niezbędne dla dalszego opisu zarówno teoretycznego jak i analitycznego. W podrozdziałach 2.2.2 oraz 2.2.3 przedstawia następnie teorie akwizycji języka ojczystego ze szczególnym uwzględnieniem akwizycji leksyki.

Istotnym wątkiem w prezentacji teorii psycholingwistycznych są również teorie akwizycji języka obcego, co jest głównym tematem pracy. W swoim opisie, w podrozdziale 2.3, Autor słusznie podnosi kwestię relewantnego czynnika akwizycji języka obcego, jakim jest przyswajanie języka obcego w okresie wczesnego rozwoju intelektualnego oraz uczenie się w warunkach edukacji instytucjonalnej. Instytucja przedszkola jest tu niezmiernie ważnym elementem, ponieważ istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że czynniki zewnętrzne zburzą poczucie bezpieczeństwa dziecka, niezbędną dla prawidłowego procesu uczenia się. Autor bardzo sprawnie poradził sobie z trudnym zadaniem opisu tego zjawiska, biorąc pod uwagę czynniki neurofizjologiczne, psychologiczne, emocjonalność oraz szeroko ujęty problem motywacji, koncentracji i inteligencji wielorakiej, uznając, że wszystkie mają duży wpływ na proces nabywania słownictwa w grupie dzieci w wieku przedszkolnym. W podrozdziale 2.4 Autor przedstawił również zasady, jakich powinien przestrzegać nauczyciel, aby wykształcić u dzieci pozytywne nastawienie do nauki języka obcego.

Kluczowym elementem opisu w przedłożonej pracy są teorie akwizycji języka obcego w grupie dzieci w wieku przedszkolnym. Ta problematyka zostaje pojęta we wspomnianym wyżej podrozdziale 2.3 oraz w podrozdziałach rozdziału 3., tj. 3.2 oraz 3.3. W tych ostatnich Autor ponownie podejmuje temat teorii akwizycji języka obcego, tym razem w porównaniu z akwizycją języka ojczystego, posługując się Hipotezą Okresu Krytycznego (Pefield/Roberts 1959 i Lenneberg 1967) oraz Hipotezą Różnicy Fundamentalnej (Bley-Vroman 1989). W podrozdziale 3.1 wprowadza natomiast teorie języka pierwszego (L1) jako wrodzonego narządu biologicznego, co koreluje z tematyką podrozdziału 2.2 pt. „Proces akwizycji języka ojczystego”. Ten nawrót do poruszonej wcześniej tematyki wydaje się wprowadzać w lekturze

pewien chaos. Jednakże od zawsze znany jest, że Autor pracy naukowej musi dokonywać trudnych wyborów dotyczących prezentacji treści (i ja ten wybór szanuję), tym bardziej wtedy, gdy chodzi o wielowymiarowość problemu. Tę wielowymiarowość dopełniają podrozdziały 3.4 oraz 3.5, gdzie Autor porusza kwestię interferencji oraz znaczenia słownictwa czynnego i biernego. Zjawisko interferencji w przyswajaniu języka obcego we wczesnym wieku człowieka uważam za ważne, dlatego uwzględnienie tego problemu w pracy jest niezwykle istotne. Autor opiera się tutaj na pracach Odlin'a, Komorowskiej, Rzewólskiej, Hoffmann'a i Kellerman'a. Omawiając interferencję interlingwalną i intralingwalną oraz związane z nimi pozytywne i negatywne transfery językowe, pomija pojęcie interferencji leksykalnej, semantycznej i fonologicznej. Te pojawiają się przecież u dzieci uczących się języka obcego, a w tym przypadku języka niemieckiego, o czym świadczą wyniki przeprowadzonych tu badań (5.5.1, 5.5.2 str. 115-116). Warto byłoby może również sięgnąć do źródeł nowszych i niemieckojęzycznych, takich jak np. *Lexikon der Sprachwissenschaft* [wyd. H. Bußmann, 2002], *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit* [C. Földes, 2005], czy *Die sprachliche Interferenz als vielschichtige Ursache für Fehler in der Übersetzung* [T. Maras, 2021].

Godna pochwały jest cześć empiryczna, zawarta w rozdziale 5. dysertacji. Oceniając założenia metodologiczne rozprawy, należy zwrócić uwagę na wieloetapowość przeprowadzonych analiz, ujawniającą się w badaniach jakościowych, służących pokazaniu danego zjawiska w kontekście sytuacyjnym, w badaniach podłużnych, polegających na obserwacji tych samych osób przez dłuższy okres czasu, oraz w studium przypadku, które z kolei polega na badaniu indywidualnych przypadków i wyciągnięciu wniosków na podstawie rozwoju każdego z przypadków. Badacz przeprowadził analizę leksykalnych aspektów akwizycji języka niemieckiego w grupie dzieci w wieku przedszkolnym w oparciu o stworzony przez Niego arkusz obserwacji. W arkuszu, poza danymi wrażliwymi jak imię i nazwisko dziecka, rok urodzenia, opis rodziny, znajduje się także istotna informacja o objęciu dziecka projektem INTERREG VA, oferującym dodatkowe godziny nauki języka niemieckiego, informacja o rozwoju kompetencji komunikacyjnych w języku ojczystym i zainteresowaniach oraz uzdolnieniach dziecka. W arkuszu Badacz zawarł także zaobserwowane przez Niego kompetencje i zakłócenia komunikacyjne w języku niemieckim, będące kwintesencją przeprowadzonego badania. Badaniu podlegało dziesięcioro dzieci, co w moim przekonaniu nie jest liczbą dużą i nie dającą możliwości na uzyskanie w pełni obiektywnej wiedzy na temat uczenia się leksyki niemieckiej przez dzieci w wieku przedszkolnym, aczkolwiek dającą

kompleksowy obraz tego procesu w wymienionej grupie docelowej. W wyniku badań Badacz wyłonił pięć grup zakłóceń komunikacyjnych: zakłócenia artykulacyjne, uproszczenia i szukanie analogii do języka polskiego (stąd moja uwaga na temat interferencji), poruszanie tematów tabu, zakłócenia wynikające z małej świadomości językowej oraz interferencji między L3 a L2 oraz opracował formy pracy z dziećmi, umożliwiające niwelowanie zaobserwowanych zakłóceń i sprzyjające efektywnej akwizycji leksyki niemieckiej (6.). Jest to, według mnie, najcenniejsza część dysertacji. Na podstawie przeprowadzonego badania i stosowanych w codziennej pracy z dziećmi metod i form pracy Badacz proponuje zastosowanie metody TPR, metody komunikacyjnej, metody narracyjnej oraz gier i zabaw językowych. Zaproponowane metody ze względu na kreatywne i niekonwencjonalne podejście do nauki języka bezsprzecznie uzupełniają i udoskonalają proces edukacyjny. Autor, dzięki dobrej znajomości uwarunkowań psycholingwistycznych, co zostało udowodnione w części teoretycznej, wziął pod uwagę przy wyborze metod nie tylko aspekty glottodydaktyczne, ale także ich atrakcyjność dla dzieci oraz efektywność w systematyzowaniu leksyki niemieckiej. Każda z metod opisana została również pod kątem założeń, co jest ważne, ale równie ważnym aspektem jest dla mnie strona praktyczna, czyli skonstruowanie przykładowych konspektów lekcji ze szczególnym uwzględnieniem nauki leksyki niemieckiej, których tutaj do uchwycenia pełnego obrazu analizowanego problemu zabrakło.

W dysertacji można zauważyć kilka błędów językowych. Dotyczą one niezbyt fortunnych sformułowań jak „leksyka niemieckojęzyczna” (str. 114, 118) czy „słownictwo obcojęzyczne” (str. 132) oraz stron rozdziałów 3. i 6., które rozpoczynają się w połowie strony, podczas gdy każdy nowy rozdział powinien zaczynać się od góry strony. Należy tu także zaznaczyć, że praca napisana została w języku polskim, choć nie ukrywam, że dobrze widziana by była wersja niemieckojęzyczna, jako że Autor jest germanistą.

Wszystkie moje wyżej wymienione uwagi mają charakter szczegółowy i nie dotyczą kwestii zasadniczych dla podjętego tematu.

Wnioski końcowe:

Rozprawę doktorską mgra Emila Słowickiego pt. *”Leksykalne aspekty nauki języka niemieckiego w grupie dzieci w wieku przedszkolnym”* uważam za rzetelne opracowanie monograficzne, świadczące o szerokiej wiedzy Doktoranta w podjętym temacie. Doktorant w pełni sprostał zadaniu i wymogom, jakie się stawia pracom doktorskim, czego dowodzą Jego umiejętności analityczne oraz wysoki poziom teoretyczny rozprawy. Udało mu się zrealizować

wszystkie cele badawcze, dysertacja przynosi cenne wnioski i może stanowić inspirację do dalszych badań. Z przyjemnością zatem stawiam wniosek o dopuszczenie Pana Emila Słowickiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Pawlikowska-Asewdrych

Częstochowa, 14 listopada 2023 r.